

РЕЗЮМЕ

В статье описаны формы и методы цифровой когнитивной деятельности, используемые в обучении, а также описывается реализация когнитивных методов в соответствии с планом урока и ее влияние.

RESUME

The article describes the forms and methods of digital cognitive activity used in teaching, and also describes the implementation of cognitive methods in accordance with the lesson plan and its impact.

ӘОЖ 37.091.3:377

Салахадинов Н.К., ПО-45

Ғылыми жетекші: Қарасаева Г.Р., т.ғ. магистрі, оқытушы

Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық – техникалық университеті, Орал қ.

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ НЕГІЗДЕРІ

Андатпа

Бұл мақалада білім алушылардың кәсіби құзыреттілігін талдаулар негізінде құзыреттілік, кәсіби педагогикалық құзыреттілік, кәсіби құзыреттілік ұғымдарына берілген анықтамалар мәні талданады. Білім алушының кәсіби құзыреттілігі - кәсіпке теориялық, практикалық дайындығының үйлесімділігі, үнемі өзін-өзі жетілдіруге және кіріктірілген кәсіби-тұлғалық қасиеттері мен субъект еңбегінің сапалық сипаттамасы арқылы ашылатын көрсеткіші тұжырымдалады.

Түйін сөздер: құзыреттілік, кәсіби құзыреттілік, оқыту әдісі, теориялық және практикалық әдіс.

Болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін дамыту – білім берудегі негізгі ең өзекті мәселе болып келеді. Оқытуда кәсіби дағды мен кәсіби практикалық іс-әрекеттерді қолданудың маңызы өте зор. Сондықтан да білім берудегі әлеуметтік қажеттілік пен ол қажеттілікті қанағаттандырудың арасында қарама – қайшылық білім беру саласының дағдарысына әкеліп соғуда. Сол себепті, кәсіптік мектеп мұғалімдерінің әдістемелік шығармашылығын дамытуды, педогог – мамандардың біліктілігін жетілдіру үдерісінде ұйымдастыруды кәсіби құзыреттілігі кезінде жүзеге асыру қажеттілігі туындайды.

Құзырлық тәсілді білім сапасын арттырудың және білім мазмұнын ұлғайту арқылы шешудің арасындағы қарама – қайшылықтан пайда болған мәселеден шығудың бір жолы. Бұл тәсіл білім берудің нәтижесіне басты орын алып отыр. Оның сапасы алған білімнің көптігінен емес, сол білімді тәжірибеде қолдана білуімен маңызды болып отыр [1]. Әрине, егер кез келген бағытта кәсіби маман өз мамандығын жетік меңгеріп, іс-әрекет тәсілдерін тиімді іске асыра алса, білікті, білімді тұлға ретінде дами алады. Сондықтан да кәсіптік мектептерде белгіленген арнайы пәндер бойынша білім алушылардың бойында кәсіби құзыреттіліктің қалыптасуына ықпал етуіміз керек. Осы мәселеде оқыту үрдісінің мазмұны ерекше сипатқа ие болады. Оқыту барысында қолданылатын сабақ формасы мен оқыту әдістерінің де өзіндік ерекшеліктері бар.

Кілттік құзырлар ұғымы 1992 жылы Еуропадағы орта білім беру деп аталатын Еуропалық кеңестің жабалық бағытында пайдаланылды, бұл әлемдік білім беру үдерісінің нәтижелік типін жаңа технологияда және басқа тұрғыда қарастыруға мүмкіндік берді. 1996 жылы Еуропа үшін кілттік құзыреттіліктер деген атпен Еуропа кеңесі өткізген симпозиумде түлектердің төмендегідей бес кілттік құзырлары бөліп көрсетілді [2]:

- саяси және әлеуметтік құзырлар;
- көпмәдениетті қоғамда өмір сүруге қатысты құзырлар;
- басқа тілде жазбаша және ауызша қарым-қатынас жасай алуға қатысты құзырлар;
- ақпараттық қоғамның пайда болуына қатысты құзырлар;
- кәсіби даярлық контекстінде өмірлік білім алуға қабілеттілік, білім алудың үздіксіздігін түсіну.

Оқытуда білім алушылардың кәсіби құзыреттілігін дамыту, оқыту үдерісінің мақсатты іске асырылуына тікелей байланысты болып табылады. Құзыреттілік жеке тұлғаны кәсіби психологиялық тұрғыдан өз-өзі зерттеу мен коммуникативті байланыстарда нәтижелі әрекет бағдарын көрсету деп

айтуға болады. Құзыреттілік ұғымы белгілі бір салада білгір, білікті, өзінің білімімен қандай да бір нәрсені шешуге немесе жасауға құқылы деп көрсетілген.

Отандық білім берудің құзыреттілік бағыты Қазақстан Республикасының білім беруді дамыту тұжырымдамасында және мемлекеттік бағдарламасында кеңінен қарастырылған болатын. Құзыреттілік ұғымы әр салада әр түрлі бағытта түсіндірілуі мүмкін. Себебі, олардың атқаратын міндеттері, орындайтын әрекеттері әр түрлі салада болып табылады. Бірақ анықтамалық мағынасы бірдей және атқаратын қызметтері, оқыту кезіндегі белсендіру тәсілдері бір мақсатта болып саналады [3].

Кәсіби дағды, кәсіби білім теориясы кәсіптік мектептерде арнайы пәндерді оқытуда және ол пәндер бойынша қолданылатын оқыту әдістерінде ерекше орын алады. Кәсіптік мектептерде арнайы пәндерді оқыту арқылы білім алушылардың кәсіби құзыреттіліктерін дамыта аламыз. Яғни оқу бағдарламасының жоспарлы жүргізілуіне сәйкес арнайы пән бойынша құрылған дәріс немесе семинар оқу формасы және де зертханалық немесе практикалық сабақ формасы тұрғысында білім алушылардың жеке қабілеттеріне әсер ете аламыз. Сонымен бірге қазіргі технологияның дамуына байланысты оқу қажеттіліктерін дер кезінде қамтамасыз ете отырып, білім алушылардың танымдық қабілеттері мен кәсіби құзыреттеріне ықпал ете аламыз. Осы тұрғыда оқытушының атқаратын қызметі өте зор. Себебі оқу жүйесінің нәтижелі іске асырылуы, түсінікті бағытта жүргізілуі пән оқытушысына байланысты. Ал, сабақ барысында белсенді әдістерді жоспарға байланысты қолдана алу, және де жоспарға сәйкес мақсаттың болуы оқыту үрдісінің нәтижелі аяқталуына үлкен мүмкіндік береді.

А.С.Белкин құзыреттілікті нәтижелі іске асыруды қарастыратын, жеке тұлға сапаларының бірізділігі ретінде түсіндіреді. К.Ж.Аганина құзыретті келешек маманды даярлауға байланысты өзінің ішкі және сыртқы компонентер іс-әрекетінде табысқа жетуде іске асыра алуы деген [4]. Яғни, теориялық тұжырымдамаларға сүйене отырып, оларды практикалық бағытта пайдалануға ықпал жасайтын тұлға ол оқытушы. Оқытушының болашақ мамандарды дайындаудағы оқыту міндеттері өте маңызды. Ал, оқытуда қолданатын тәсілдердің немесе сабақ мақсатына сәйкес үрдістің жоғары дәрежеде өтуі пәндік бағдарламаның білім алушыларға түсінікті болуына мүмкіндік береді.

Жалпы құзыреттілік жеке тұлғаның немесе кәсіби маманның сапасы ретінде әр түрлі формаға бөлінеді: іскерлік деңгей сапасы, тұлғаның өзін-өзі жүзеге асырудағы өмірлік әрекеті, тұлғаның өзін-өзі дамыту бағыты т.б [5]. Құзыреттілік оқыту қорытындысы болғанымен, тұлғаның өзін-өзі дамыту нәтижесі болып табылады. Сабақ формасы негізінде ұйымдастырылған арнайы оқыту жүйесі білім алушының қарастырылған тақырып бойынша білімділігін қалыптастыруға, іскерлік дағдысын дамытуға, жеке тұлға ретінде және болашақ маман ретінде тәрбиелік бағыттылығын дамытуға құрылуы тиіс.

Сонымен бірге шет ел зерттеушілерінің теорияларын қарастыратын болсақ: В.М.Шепель құзыреттілік ұғымын зерттеуде білімді пайдаланудағы теориялық-қолданбалы даярлықты, тәжірибені, білім мен біліктіліктерді қабылдайды. В.Ландшеер әрекетті білу арқылы міндеттерді шешудегі басты даярлық деп тұжырымдайды [6]. Қазіргі таңдағы оқытудың түрлі технологияларын жүзеге асыруда білім алушылардың іскерлік дағдылары мен кәсіби біліктіліктері ескерілуде. Көптеген сабақ формасының практикалық тұрғыда жүргізілуі болашақ кәсіби мамандардың өз мамандығына ерекше көзқараспен қызығушылық танытуына, әрі оның артуына ықпал етіп отыр. Шет ел зерттеушілерінің теорияларына байланысты құзыреттілік ұғымы және оның типтерінің даму тарихына тоқталатын болсақ, Н.Хомский, Р.Уайт, Дж.Равен, Н.В.Кузьмина, А.К.Маркова және т.б. зерттеулерін талдау білім берудегі құзырет, құзыреттіліктің дамуының үш кезеңін атауға мүмкіндік берді.

Бірінші кезең - 1960-1970 жылдары - құзырет ұғымының ғылыми аппаратын енгізумен, құзыреттілік ұғымдарының алғышарттарын құрумен баяндалады.

Екінші кезең - 1970-1990 жылдары - әлеуметтік құзырет, технологиялық құзыреттілік ұғымдарының мәні пайда болды. 1984 жылы Лондонда пайда болған Дж.Равеннің қазіргі қоғамдағы құзыреттілік тұжырымдамасында құзыреттіліктің толықтай мазмұны беріледі. Онда бұл ұғым бірнеше мағыналардан құралатын, олардың кемшілігі бір-бірінен тәуелсіз, кейбір компоненттері когнитивтік салаға қатысты, басқалары – эмоционалдылыққа қатысты.

Үшінші кезең - білім беру үрдісінде құзыреттілікті ғылыми категория ретінде қарастырады [7].

Жеке тұлғаның әрекетке өзбетімен әрі үздік араласуға бағытталған жалпы қабілеттілігі, оның білім алуы және әлеуметтенуі барысында алған білімдері мен практикалық іскерлігіне негізделген, арнайы нәтиже беретін кіріктірілген сапасы. Сонымен құзыреттілік тәжірибеде көрінетін біліктілік,

тұлғаның барлық ішкі және сыртқы мүмкіндіктерін толық пайдаланып, табысты нәтижеге қол жеткізе алатын қабілеті, іскерлігі болып табылады.

Оқытушылардың кәсіби құзыреттіліктерін зерттеуде көптеген тұжырымдаушылардың көзқарастары оқытушы іс-әрекетінің бір бағытымен байланыстырылып қарастырылады. Мысалы, Н.В.Кузьмина педагогикалық іс-әрекет негізінде құзыреттілікті тұлғалық қасиет деп қарастырса, Л.А.Петровская коммуникативтік құзыреттілік мәселесіне, М.В.Прохорова басқарушылық құзыреттілікке тұжырымдама жасаған [8].

Негізі кез келген салада тұлғаның құзыреттілігі оның арнайы міндеттер мен талаптарды орындауынан байқалады. Ол басқарушы тарапынан бақылауға алынуы немесе бағалануы мүмкін. Осы сияқты мысалы арнайы пәндерді оқытуда білім алушылардың кәсіби қабілеттілігі оқытушы тарапынан бақыланады және бағаланады. Ал, кәсіби қабілеті, дағдысы жоғары дәрежеде бағаланған тұлғаның немесе білім алушының практикалық іскерлігін көтеру үшін, қосымша күрделі міндеттемелер немесе деңгейлік тапсырмалар беріледі.

Сонымен қатар Н.Д.Хмель оқытушының кәсіби құзыреттілігі білім алушылардың оқу әрекеттеріне бағытталған, оларды оқуға ынталандыратын, шығармашылық қабілеттерін және олардың өз-өздерін дамытуға даярлықтарын қалыптастыратын оқытушының басқарушылық іс-әрекеті деп түсіндіре отырып оның мынадай құрылымдарын қарастырады:

- пән материалын еркін меңгеру және оның мазмұнын білім алушылар ерекшеліктеріне бағыттап отырып толық жеткізе алу;
- білім алушыларда білім, білік, дағдыларды меңгеру жолдарын дамыту үшін оқыту әдістерін қолданудағы әдістемелік құзыреттілік;
- оқыту үрдісін және білім алушылардың өзара әрекеттесуін ұйымдастыру саласындағы психологиялық-педагогикалық құзыреттілік;
- білім алушыларды танымдық іс-әрекетке ынталандыру, қабілеттіліктері мен тұлғалық бағыттылықтарын дамыту барысында іске асатын дифференциалдық-психологиялық құзыреттілік [9].

Кәсіби құзыреттілік болашақ маманның тұлғалық және іскерлік қасиеттерінің интегралдық сипаттамасы болып табылады. Бұл қасиеттер маманның кәсіби іс-әрекеттің мақсаттарына қол жеткізуге қажетті білім, іскерлік, практикалық тәжірибелерінің деңгейімен қатар оның әлеуметтік-адамгершілік ұстанымының көрсеткіштері. Кәсіби құзыреттілігіне сәйкес маман кәсіби әрекет мақсаттарына, талаптарына сай өзіндік шешім қабылдай алуын, күрделі мәселелер жағдайында тиімді жол таба алу іскерлігін, және іс-әрекет нәтижесін бағалауға даярлығын көрсете алады. Құзыреттілік тұрғыдан оқыту барысында басты назар білім беру нәтижесіне, оның тұрақтылығына, оның өлшемдеріне аударылады. Бұл бағытта тұлғаның дербестігі, өз беттерінше жұмыс істей алулары ескеріледі. Мәселен кәсіптік мектептерде білім алып жатырған білім алушылар өз тәжірибесін шыңдау мақсатында оқу бағдарламасына сәйкес арнайы мекеме кәсіпорындарында практикалық тәжірибеден өтеді. Олар практика бағдарламасы аясында алғаш күндері танымдық үрдістер жағдайын іске асырады. Содан кейін практика жетекшісінің бақылауымен теориялық тұрғыда алған білімін, практикалық бағытта жүзеге асырады. Ал, практика өз нәтижесін көрсеткеннен кейін, білім алушы тарапынан болашақ кәсіби маман ретінде өзінің қандай дағдысын дамытуға немес шыңдауға болатындығын нақты анықтай алады.

Білім мен ақпарат үстемдік құрған қоғамда білім беру жүйесі инновациялық экономиканың негізгі бөлігі болып табылады. Қатаң талаптары қалыптасып келе жатқан инновациялық экономика қай салада болса да, бүгінгі маманның құзыреттілігін, яғни өз саласы бойынша ой-пікірінің қалыптасуын, кәсібилігін, өмірдің өзгермелі жағдайына бейімділігін, оған сай өз білімін пайдалану ғана емес, оны қажеттікке қарай толықтырып отыруды талап етеді [9].

Құзыреттілікке бағытталған сабақ жоспарының дәстүрлі сабақ жоспарынан айырмашылығы оқытушы мен білім алушы позициясының өзгеруінде. Білім алушы сабақтың басты мақсаты болса, оқытушы сабақты ұйымдастырушы, кеңесші болып табылады. Оқытушы білім алушының оқуға деген қызығушылығын арттыру мақсатында қазіргі заманғы сұранысқа ие болып отырған арнайы технологияларды, программаларды пайдалануға тырысады. Бұл жердегі мақсат - оқыту үрдісін білім алушының көз қарасы тұрғысынан қарап, тәжірибиелік - бағдарланған проблемаларды шешу арқылы жинақтайтын оқу тәжірибиесінің сапасын көтеру [10].

Нәтижелі құрылымда ұйымдастырылған сабақ мақсаты өз бағытында іске асырылса, белгіленген кәсіби құзыреттілік жүйесі білім алушылардың бойында қалыптасады. Білім алушының кәсіби құзыреттілігі - кәсіпке теориялық, практикалық дайындығының үйлесімділігі, үнемі өзін-өзі жетілдіруге және кіріктірілген кәсіби-тұлғалық қасиеттері мен субъект еңбегінің сапалық

сипаттамасы арқылы ашылатын көрсеткіші болып табылады. Арнайы пәндер аясында жүргізілетін сабақ үрдісі болашақ білім алушылардың кәсіби дағдыларының қалыптасуына ықпал етуі керек. Ал, оның мақсатты жүргізілуі, сабақ нәтижесінің жоғары бағалануы оқытушының ұйымдастыру қабілетіне байланысты.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Ұлжалғас Үсейін. «Кәсіптік мектеп» №4-6 (96). 2019ж. 6 б.
2. Зимняя И.А. Ключевые компетенции — новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. 2003. № 5. С. 18–24
3. Ш.Таубаева. Педагогикалық әдістеме. Оқу құралы. - Алматы. 97 б.
4. Бұлақбаева.М.К. Педагог мамандығына кіріспе. Оқу құралы. - Алматы. 205 б.
5. С.Аманжолов, Құзыреттілікті қалыптастырудың теориялық негіздері // Өскемен: 2007. – б.135-140.
6. Мұқанбетжанова Ә.М. «Кәсіптік мектеп» - №4. 65-68 б.
7. Құдайбергенова К.С. Әдістемелік құрал, 2006ж. 264 б.
8. Баймолдаев Т.М. Мектеп басқару: даму тарихы, ғылыми және әдіснамалық негіздері, тәжірибесі. – Алматы, 2009 ж.
9. Аганина К.Ж. Организованно-педагогические вопросы формирования ключевых компетентностей учащихся // В мире образования. -2008. № 1(1). - С. 7-10.
10. Ұлжалғас Үсейін. «Кәсіптік мектеп» №4-6(96). 2019ж. 7 б.

ТҮЙІН

В статье анализируется сущность определений понятий компетентность, профессионально-педагогическая компетентность, профессиональная компетентность на основе анализа профессиональной компетентности студентов. Профессиональная компетентность студента определяется как показатель сочетания теоретической и практической подготовки по профессии, который раскрывается через постоянное самосовершенствование и интеграцию профессионально-личностных качеств и качественных характеристик работы предмета.

RESUME

This article analyzes the essence of the definitions of the concepts of competence, professional pedagogical competence, professional competence based on the analysis of professional competence of students. The professional competence of a student is defined as an indicator of the combination of theoretical and practical training in the profession, which is revealed through constant self-improvement and integration of professional and personal qualities and qualitative characteristics of the work of the subject.

УДК 811.111

Келеман А., АН-11

Научный руководитель: **Бимашева Г.С.,** ст. преподаватель

Западно-Казахстанский аграрно-технический университет имени Жангир хана, г. Уральск

YOUTH OF INDEPENDENT KAZAKHSTAN

Abstract

The article discusses the youth of the Republic of Kazakhstan, the level of education of young people, their interests and way of life and the situation with the growing generation and their achievements in an independent country. Quality education is also the main social lift for young people. Thousands of boys and girls have access to secondary and higher education at the level of international standards. The young people of Kazakhstan are a generation that has grown up with the state.

Keywords: *young people, Republic of Kazakhstan, youth policy, education, young generation.*

Youth is the perpetual motion of the future. Therefore, Kazakhstan's path to the future is related to the level of development, opportunities, value orientations, participation rates of economic, political and